

הלכות גילוח

חובת גידול זקן

קצ"ח בא רב אחד לביתו של רבינו, שחיבר ספר שבו מלקט שיטות בענין חיוב גידול הזקן, ומסקנתו שאסור לגלח הזקן, גם בסם. ואמר לי רבינו שאודיע לו שאינו רוצה ליתן לו הסכמה, עד שידבר עימו ויראה מה טיבו ומה טיב ספרו. ודיבר עימו רבינו כעשר דקות, ובעיקר נתן לו דברי תוכחה ומוסר. וכתבתי בשעת מעשה מה שאמר רבינו: **הנה** ראיתי את ספרו קצת, וראשית כל תדע שמתחילה ועד סוף איני מסכים עימו, כי מלבד ממה שאתה עושה דורות הקודמים כרשעים חס ושלום, חוץ מזה זה נגד גמרות^{רכ}, וכנגד השו"ע^{רכא}, והספרים שהבאת אינם שוים אפילו כשערה אחת נגד מהדורות הקודמים שהורו להיתר.

מה שמוצאים ענין שלפי ה"קבלה"^ג ענין להשאיר את הזקן, הוא דבר יפה, אני בעצמי מגדל זקן, אף פעם אחת לא התגלחתי, גם בבחרותי, אבל חוץ מענין זה שעפ"י "קבלה", לא תמצא אחד שאוסר^{רכב}, ואז מה שייך שיבוא דור חדש, ויאסור!

הזכרת את דברי הרמב"ם (הל' ע"ז פ"ב ה"ז) שמשמש בלשון 'פטור', ומזה העלית שהכונה פטור ואסור^{רכג}, הלא הכסף משנה מפרש שכונתו שפטור ומותר^{רכד}, וכן הטור (יו"ד סי' קפא), ואתה מהפך וזורק הכסף משנה, הלא הוא הבית יוסף שהוא הפוסק שלנו, ואפילו מאה פוסקים אינם שוים כנגד הרמ"א ובית יוסף!

מי שרוצה להחמיר, יפה מאוד, אבל אז היה לך לכתוב בדרך אחרת, שיש ענין של הדרת פנים. אבל דבר שאבותינו, וכל גדולי עולם, ישיבת החפץ חיים (ראדין), וישיבת רבי

רכ. כוונת רבינו לגמ' במכות דף כא ע"א ת"ר ופאת זקנם לא יגלחו יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב ת"ל לא תשחית אי לא תשחית יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב תלמוד לומר לא יגלחו הא כיצד גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער.

רכא. יו"ד סי' קפ"א ס"י.

רכב. כוונת רבינו דבספרי הלכה של בעלי המסורה לא כותבים שזה אסור, עי' באג"מ יו"ד ח"ב סי' ס"א שהשואל שם הזכיר לו תשובת צ"צ שדן לאסור משום לא ילבש, אבל מכל המו"מ שם נראה דרבינו סבר שפשוט שהעולם לא סובר כהצ"צ, וגם מכתבי גדולי הדור האחרון הקה"י מנח"י והגרי"ש זצ"ל בענינים אלו, אף אחד לא כתב שיהא אסור מצד לא ילבש.

רכג. וז"ל שם, ואינו חייב עד שיגלחנו בתער שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך גילוח שיש בו השחתה, לפיכך אם גלח זקנו במספריים פטור וכו'.

רכד. וזה לשונו שם, ומ"מ איכא למידק במ"ש אם גלח זקנו במספריים פטור דמשמע איסורא איכא דמותר מבעי ליה דומיא דהקפת הראש. ונראה לומר דסירכא דלישנא דמתניתין נקט ולא דוקא דלכתחלה נמי שרי. וכשהזכיר רבינו המעשה לדודי ר' דוד אמר שפלוגי הזכיר מהרמב"ם, וחוץ ממה שבא לחלוק על הכ"מ, הנה הכלל ש'פטור' פירושו 'אבל אסור', נאמר רק בשבת.

איסור זלמן (סלוצק-קלעצק), וישיבת הלבוש מרדכי (סלבודקא-חברון) התירו. במקום לעשות מצוה בספרך, כתבת זאת באופן של כפירה בגדולי עולם שלנו.

ואם מִיִּשְׁהוּ ירצה לבאר בהרמב"ם (הנ"ל), שבתיבת 'פטור' הרמב"ם מתכוון שפטור ואסור מצד איסור אחר, באמת אין לזה מקור, דמצד מה נאסור, מצד מראית עין (שנראה כמגלח בתער), הלא אם יש עולם גדול שכך עושה, א"כ גם אין מראית עין רכה.

אבל אתה בכלל הולך מצד אחר, אתה מתחיל מיסוד שהתורה אוסרת אפילו בסם, וזה להיפך מהקבלה המסורה בידינו. מצאת איזה ספרים שאומרים כך, טוב, אך לא מחויבים להביט בספרים אלו, ולא מחויבים לשמוע תירוצים.

מה שיש כמה קושיות על המנהג להתגלח, כמו הקושיא של החפץ חיים בלקוטי הלכות על מכות (כא, א בעין משפט אות ז), ששואל מאחר שמכונה משחיתה והוי דרכו, א"כ צריך להיות אסור מדינא. הנה ראשית, אינו כותב אלא לשון צ"ע^{רכ}, וגם לא כתב זאת במקום שמזכיר האיסורים, רק כתבו בהערה על ספרו במס' מכות.

ובלא"ה לא חסרו לנו תירוצים על קושיתו של הח"ח. לא איכפת לי לכתוב תירוצים, אבל מה לי לפרסם קולות, דבוודאי טוב שילכו עם זקן רכ.

ומה שיש משמעות בחתם סופר (שו"ת סי' קנט) שהתרומת הדשן (סי' רצה) אוסר, באמת ידוע שאינו אוסר, שכותב בפירוש שהעולם נוהג להקל. ושנית, הרי חשש רק שיתגלחו בצד התחתון לחור רכ^ה, ומיניה וביה רואים שבעצם בשניהם מותר, דגם על מה שמקפיד כותב שנהגו להקל, ואין פירושו שעוברים על הדין, אלא שכך מקובל לדינא. וגם החתם סופר מתכוון לזה, שלא יעשה רק בחלק התחתון לחור רכ^ט. וראיתי בספרך שאתה מזכיר איזה ספר שכותב להיפוך, שחלק העליון יותר טוב, והוא ממש להיפוך מתרומת הדשן, וא"כ מה שזה דעה כזר^ל.

רכה. ועיין בשו"ת אג"מ אה"ע ח"ב סי"ב ד"ה וכעין, שכתב שם רבינו להדיא שמותר לגלח הזקן במספרים כעין תער ול"ש בזה איסור משום מראית עין.

רכו. אע"פ שלשון הח"ח הוא "שומר נפשו ירחק מזה", רבינו למד שאם הוי איסור ממש, לא צריך זהירות גדולה כ"כ. וכן בכמה מקומות במ"ב, הח"ח כתב לשון זו על דברים שמן הדין אין האיסור ברור כ"כ. ע' משנ"ב ס' קנא סקמ"ב, ביאור הלכה ס' תנא ס"ז ד"ה בית שאור, וס' תרכט ד"ה עומדת.

רכז. ועיין בס' מגד גבעות עולם (ח"א עמ' צ"ו) מהגר"מ שורקין, שכ' בשם רבינו שהטעם שלא כתב תשובה על הענין של גילוח במכונה, דהגם שס"ל שאין כאן לאו של השחתה, מ"מ צורת יהודי הוא רק עם זקן.

רכח. וכמו שהעתיקו הרמ"א ביו"ד קפא, ס"י, וז"ל ומ"מ נזהרים כשמסתפרין במספרים שיעשה היקף הגילוח בחלק העליון מן המספרות ולא בתחתון, פן יעשה הכל עם חלק התחתון והוי כתער [תרוה"ד].

רכט. ע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' קל"ט ק"מ שביאר בדעת הגליון תוס' דהתורה אסרה מספרים כעין תער בין בראש ובין בזקן, אבל לגבי זקן לא הכריע כדבריו.

רל. כונתו דמי הוא זה הראוי לחלוק על מה דפשיטא ליה להתרומת הדשן. ובאמת דהתרומת הדשן מביא כן מהגליון תוס' בשבועות א"כ פשיטא דליכא לחלוק על זה כלל.

עכ"פ אלו שכך טוענים באים בטעם, ואני בכלל לא מאמין שממש אוסרים, שאוסרים את זה להלכה, דהלא באמת בישיבת החפץ חיים התגלחו, רבים וטובים שבאו מראדין התגלחו, וכי נאמר שכולם עברו עבירות?! הלא משונה להגיד כן.

החתם סופר (שם"ל^א) מביא עובדא מהרמ"ע מפאנו שהתגלח בעצמו, ואף שיש שטוענים שאינו אמת, שכשנפתח קברו ראו שהיה לו זקן, מ"מ קשה לומר שהחתם סופר היה מזכיר עובדא של שקר.

אך מכל זה נראה עכ"פ, שאין ענין לספר כזה (נגד גלוח הזקן). אם יש לך הסכמות, נו, אבל אני לא יכול להסכים על דבר שהוא כנגד התורה, אני לא מחמיר או מקיל, אבל תדע שמצד דעת התורה לא מחויבים לגדל, ואפילו מצד הקבלה יש חקירה גדולה, יש שטוענים שתלמידי הרמ"ע מפאנו התגלחו, ויש שטוענים שהרמ"ע מפאנו בעצמו התגלח^{לב}, והרמב"ם בוודאי סובר שמותר להתגלח, וכל בעלי ספר התגלחו, ומצד

רלא. בשו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן קנט, וז"ל אשר מלא פיו תוכחות, קדוש יאמר לו, ובודאי כן הוא בכמה מנהגים שנתקלקלו אצל ההמונים ונעשה להם היתר בעו"ה, אבל אשר שם פניו נגד מגולחי הזקן, לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה, לכו נא ונוכחז אי משום חוקת הגויים אשאלהו ויודיעני מי התיר לנו נעלים שחורים המבואר בש"ס לאסור מסאני אוכמי ולהפליא ענין אמרו במס' תענית כ"ב ע"א דהוה מסיים מסאני אוכמי, ויעיין ב"ק נ"ט ע"ב ובתוס' שם ד"ה דהוה מסיים, ובשיטמ"ק שם מחלק בין שחור לאוכלם וזה מסכים קצת לפי' ה"ג דמייתי תוס' פרק אלו טרפות מ"ו ע"ב ד"ה אוכמי, הנאמר שהוא מקור משחת, כאשר כתב על עם ה' אלו, לא ניחא למריהו למימר הכי, והוא דבר דלא נמצא בש"ס ופוסקים וגם לא בשום ספר מספרי חצונים שיהי' הפרש בין ישראל לאינו ישראל בגילוח הזקן כי אז גם כל האומות היו מגדלים זקניהם, ויעיין בש"ס שבת קנ"ב ע"א תלת אמרת לי תלת שמעת וכו', וברבה בראשית פ' י"א סי' ז' פילוסוף שאל את ר' יהושע וכו' מפני מה אותו האיש מגלח פאת ראשו ומגדל זקנו וכו' יע"ש, אבל לא נמצא בשום מקום שיהיה בזה משונה מנהג גוים. ומה שרמזו לספרי מקובלים שכתבו שלא להושיט ידים בדקני כלל אין לי עסק בנסתרות, אבל מהם ומהמונם הותרה הרצועה לגמרי בכל ארץ אטלי' שכל חכמיה מגולחי זקן ונתלים באילן גדול ר' מנחם עזרי' בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא היה מגולח מבלי השאיר שיערה א', וכן העיד עליו היש"ר מקאנדיא באילים שלו, והיה אומר שעפ"י חכמי המקובלים אין חוץ לארץ ראויה לכך, ומה אאריך במה שאין לי יד ושם בו, אבל אבותינו הנהיגו עצמם כן על צד ההכרח הגדול ולא מקור משחת ח"ו אלא בקדושה יתירה, והוא בימי גזירת תתנ"ו, והרועים וכדומה התירו גדוליהם להמכתתים רגליהם לשנות מלבוש ולגלח זקנם שלא יכירו האויבים כי אז כבר גלחו הגוים זקניהם עפ"י מעשה ממלך פולין א' שהי' סריס כמבואר בספרי הימים והתירו חז"ל שהיו בימים ההם לעשות כן, ולהיות גלוח הזקן דבר שאי אפשר להשתנות והיו נכלמים מאוד האנשים ההמה בשובם לביתם, על כן נשתרבו המנהג שלא לגדלו כלל רק סימנא בעלמא שזה יגולח ויגדל בקוצר זמן שכן לילה היה ורק אך מופלגי תורה היושבים בביתם הם מגדלים אותו, ואותן שלפני גזירה ההיא שברחו לארץ פולין לא באו לכלל זה. והנה זה ברור ונכון כי אילו היה תחלת מנהגו באיסור היה משום חוקי הגוים, אבל אחר שכבר נהגו ישראל לגלח, תו אין בו שום נדנוד ופקפוק כלל אפילו ריח איסור אין בו, עכ"ל.

רלב. ראה בשו"ת באר עשק סי' ע' בענין זה.

הקבלה מוזכר שיש ענין לגדל זקן, ודנו בזה^{רלג}, אם זה דוקא בא"י או לא.

והספרדים שהיום מגדלים זקן, עושים כך משום שהאריז"ל סובר כן מצד הקבלה. אולם הבית יוסף לא מזכיר את הענין עפ"י קבלה, הגם שהיה מקובל בעצמו, ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ יוסף לא מזכיר את הענין עפ"י קבלה, הגם שהיה מקובל בעצמו, שמלאך היה מדבר עימו, בכל זאת הב"י סבר שמותר. ואפשר שהספרדים היום עושים כהאר"י, אף שבדרך כלל עושים כהב"י או כהרמב"ם. ובאמת מוצאים שבסידורים של נוסח ספרד יש הרבה שינויים ע"פ קבלה.

אפשר למצוא דברים נחוצים שהדור פרוץ בהם, אבל בדבר זה אינם פרוצים, ומהנודע ביהודה (קמא או"ח סי' יג) שאוסר בספרו להתגלח בחוה"מ, רואים שמותר להתגלח לגמרי.

אף שאצלינו התחילו לגלח רק בהשנים האחרונות, ובאירופה הזקנים בכפרים עדיין גידלו זקן, מ"מ אלו שהתגלחו היה זה בהסכמת הדין, והרי הדור החדש שהתגלח, היה ביניהם כל הישיבות של בעלי מוסר, ואולי התחילו למעשה לנהוג להתגלח מצד סיבות של משבר והצבא, אבל למעשה בסוף כך נהגו גם בישיבות, ואנשים חכמים בישראל ותלמידיהם היו עומדים במשמר לראות שינהגו כדין!

ממילא אם תרצה להדפיס, נו, יש לך הסכמות, אף שהסכמות מזכירים טעמים אחרים לגדל זקן, כקושית החפץ חיים (הנ"ל), ואינם סוברים כמוך שאתה אוסר גם בסם, ואז תמוה ההסכמות שנתנו, שהם לא מסכימים עם מה שאתה כותב, והלא צריכים להסכים לתורת אמת! וכל המסכימים שלך סוברים שסם מותר.

כונתך לשנות דבר שהיה היתר גדול וגמור כמה מאות שנים, וכל אלו שהזכרת אינם יכולים לחלוק על המתירים^{רלד}, ועוד שגם אלו שהזכרת איני מאמין שבאמת אוסרים. בהונגריה, בגרמניה, ובזמן האחרון בליטא, שהיה הענין של הצבא התיירו, היו יחידים שלא התגלחו, אבל על פי הדין התיירו. לא אגיד לשום אחד שספרך רע, אבל לא שייך שאסכים.

ואז טען המחבר שכתב את ספרו משום שראה שהיום אנשים חושבים שבכלל אין ענין או מעלה לגדל זקן. ועל זה אמר לו רבינו: כל אחד רואה שיש יהודים שיש להם זקן, ומובן לכל שזה דבר טוב. תדפיס את הספר, אבל תדע שהספר הוא כנגד גדולים שלנו, ודורות הקודמים, וזוהי אחריות גדולה!

ולא שייך לומר, כמו שטענת, שמי שמתגלח עובר על ענין של חוקות הגוים, כמו שהזכרת איזה ספר שלכתחילה אסרו מטעם זה, שהלא באירופה הגוים הלכו בלי זקן, והגלחים דוקא, עד היום, ברוסיה וכו', הולכים עם זקן^{רלה}.

רלג. החת"ס בתשובה הנ"ל.

רלד. היינו שאין דרגתם בתורה מגיעה כלל לדרגת הגדולים שהתירו.

רלה. וראה בתשו' החת"ס שהובאה לעיל, שכבר כ"כ שלא שייך בגלוח זקן הטעם של חוקות הגוים.

הרמ"ע לא היה בן יחיד, היה גדול עולם, לא רק בדורו אלא גם מכמה דורות הקודמים, והוא בעצמו, או לכל הפחות תלמידיו התגלחו, ורק היו שהקפידו מצד ה"קבלה", ועל זה דנו אם דווקא בא"י או לא, כדאיתא בחת"ס (שם) על עובדא של הרמ"ע מפאנו^{רלז}. מי שרוצה לדבר על המעלה לגדל זקן, מזכיר את הענין שעפ"י קבלה וכדומה, ולא מזכיר את הדין. אני לא אזכיר רע על ספרך, ובכלל, וכי על כל ספר יש הסכמתי?

עוד בענין הנ"ל

קצ"ט [ט] **ופעם** אחרת הראיתי לרבינו את התשובות חתם סופר (או"ח סימן קנ"ט בסופו), והביט בו רבינו, וראה שכך כתוב בזה הלשון "אבל אשר שם פיו נגד מגולחי הזקן לא ידעתי מה הרעש הגדול הזה... ומה שרמזו לספרי המקובלים שכתב שלא להושיט ידיו בזקנו כלל אין לי עסק... אבל מהם... בכל ארץ אטליה שכל חכמיה היו מגולחי זקן ונתלין באילן גדול רב מנחם עזריה בעל עשרה מאמרות אבי המקובלים שהוא היה מגלח מבלי השאיר שערה אחת... שאין חז"ל ראייה לכך וכו'".

ואמר רבינו זהו הרמ"ע מפאנו שחיפשתי מקודם! ומוסיף החת"ס "ואי משום מספריים כעין תער זהו חשש רחוק ושרשו פתוח מתרומת הדשן, כשהזוג חרוד מאוד יש לזהר אולי יחתוך בתחתון לחוד וידענא שהוא מידי דלא שכיח.. והמקיל לא יאמר עליו מקור משחת ח"ו כללו של דבר כל מה שאמר מכ"ת באגדת ריב"ח הנמשל הוא טוב וקדש קדשים... לא יקרא ח"ו בשם חטא ועון חלילה וחס והאומר כן עתיד ליתן הדין בלי ספק וכו', ואמרתי, והסכים רבינו, שזה מילים מפורשות להיתר! והדגיש רבינו שרואים שאפילו חומרת התרומת הדשן (שלא להסתפר במספריים שהזוג מחודד מאוד) מחשיב כדבר רחוק שאינו לעיכובא! ותמה רבינו מה שהקנאים מזכירים מתשובות אחרות של החת"ס^{רלז} לשונות שנראה קצת שמחמיר, הלא כאן מקיל בפירוש! ואולי הם לא דייקו כוונת החת"ס בלשונותיו באותם התשובות.

הלכות כיבוד אב

רופא שיניים האם יכול לטפל באמו

חן **שאלו** לרבינו האם מותר לרופא שניים לטפל באימו כדי להצילה מלשלם הרבה כסף. ועיין רבינו ברמ"א (יו"ד סימן רמ"א סעיף ג') שכותב ש"אם אין שם מי שיעשה... והוא מצטער ה"ה מקיז וכו'" שרואים שאם יש צער מותר, וממילא אם אחרים יבקשו הרבה כסף, אולי נחשב כאין שם אחרים, ויש להתירו, ולדינא נראה שמותר.

רלז. עיין עוד מש"כ רבינו בזה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' קיא יעוש"ה.

רלז. היינו משו"ת יו"ד קלט-מ.